

publikatiedrempel nog verder verlaagd en drukt men werkelijk alles wat op het betreffende thema betrekking heeft af. Anderzijds verliest het onderzoek snel aan originaliteit. De vanuit de betreffende invalshoek onderzochte terreinen worden steeds obscuurder en onbeduidender, de conclusies worden in hoog tempo minder verrassend, de theorievorming verliest zich in platitudes. Deze gevaren bedreigen thans ook de bestudering van nationalisme en nationale identiteit. De hier te bespreken bundel is daar, ondanks een aantal interessante bijdragen, een voorbeeld van.

De auteurs onderzoeken beelden van Nederland in de periode tussen 1870 en 1940. Na een korte doch heldere inleiding van Nicolaas van Sas laat Wim Klinkert zien hoe de bijdrage van officieren aan het technische debat over de dienstplicht en de samenstelling van het leger in de jaren van 1870 tot 1914 nauw samenhangt met hun beeld van de toestand van de natie als geheel. Roel Kuiper traceert de verschuiving van een politiek-historische naar een meer spirituele interpretatie van de natie in negentiende-eeuwse orthodox protestantse kring. Met het werk van Huizinga als uitgangspunt analyseert Henk te Velde de rol van het begrip burgerlijkheid in het nationale zelfbeeld—een belangwekkend opstel over een belangrijk onderwerp. Voorts zijn er bijdragen over de mate waarin Limburgers zich in de jaren 1870 met Nederland identificeerden en het beeld van Nederland bij respectievelijk Nederlandse emigranten naar Amerika rond 1900 en Duitse dienstdoden in het interbellum. Vooral de laatste twee stukken missen diepgang en zijn sterk beschrijvend van aard. Voor de meeste opstellen geldt dat het Engels verre van vlekkeloos is.

De bundel sluit met een lang en volstrekt overbodig artikel van Douglas Johnson onder de titel 'Towards a cultural theory of the nation'. De auteur legt daarin nog eens uit dat er altijd meerdere nationale zelfbeelden zijn en dat men die op allerlei niveaus, van het institutionele tot het persoonlijke, dient te bestuderen. Om dit eenvoudige inzicht uit te dragen vult hij een kleine zestig bladzijden met een mengeling van postmodern jargon, politieke opinies, en persoonlijke ontboezemingen. Hoewel de oplettenlezer dit reeds uit zijn naam had kunnen afleiden, deelt deze essayist bij herhaling mede dat hij man is. Zijn betoog staat bol van de verontwaardiging over de verloedering van Groot-Brittannië onder het schrikbewind van Margaret Thatcher. Een van de meest schrijnende uitingsvormen van dat neergangsproces, zo merkt hij op, is het latente racisme van de Britse culinaire journalistiek (195). Zelf prikt deze politiek correcte scribent natuurlijk uitsluitend 'kosmopolitisch-vegetarische' hapjes aan zijn vork (176)! Is dit een parodie, of wordt de lezer werkelijk geacht dergelijke zelfgenoegzame beuzelpraat serieus te nemen? Men vreest het ergste.

W. R. E. Velema

J. Schmidt, *Through the legation window 1876-1926. Four essays on Dutch, Dutch-Indian and Ottoman history* (Uitgaven van het Nederlands historisch-archaeologisch instituut te Istanbul LXVIII; Leiden: Nederlands instituut voor het Nabije Oosten, 1992, viii + 250 blz., f89,-, ISBN 90 6258 068 8).

De voorliggende essays zijn het resultaat van speurwerk in het Algemeen Rijksarchief en in documenten afkomstig van de Nederlandse vertegenwoordigingen in Djeddah, Griekenland, Istanbul en Izmir, bewaard in de archieven van het ministerie van buitenlandse zaken. Ondanks de enigszins verwarrende ondertitel handelt elk opstel over een politiek aspect van de Nederlands-Ottomaanse betrekkingen tijdens de imperialistische fase van het koloniale tijdperk, die

samenviel met de geleidelijke ondergang en uiteindelijke ontmanteling van het Ottomaanse Rijk en het ontstaan van de Turkse republiek.

In het eerste essay (1-24) worden twee gevallen van kidnapping en struikroverij behandeld waarvan prominente leden van de Nederlandse gemeenschap in Izmir en omstreken (die in 1861 uit 336 personen bestond) het slachtoffer waren geworden, respectievelijk in 1907 en 1912. De gebeurtenissen zelf, evenals de diplomatieke verwickelingen die erop volgden, worden geplaatst binnen het bredere kader van de geweldpleging tegen vreemdelingen tijdens deze periode van sociale en economische verwording binnen het Ottomaanse Rijk.

In het tweede essay (25-48) wordt vooral gehandeld over de Nederlandse betrokkenheid bij het toezicht op de 'Armeense' *vilayets* in Oost-Anatolië tijdens de jaren 1914 en 1915 door middel van de benoeming door De Porte van een Nederlander tot inspecteur-generaal voor 'Armenië'. Van de benoeming kwam tenslotte niets terecht. Deze bleek, evenals de discussie over een Nederlands mandaat over 'Armenië' in 1920, veeleer het resultaat te zijn van de internationale rituele dans van de grootmachten rondom de interetnische en interreligieuze wreedheden die de door henzelf krachtig bevorderde ineenstorting van het Ottomaanse Rijk begeleidden en waarbij aan zwakkere en neutrale mogendheden, zoals Nederland, een symbolische rol werd toegedeeld die in feite niet veel meer dan een zwarte piet bleek te zijn. Bij het verdrag van Lausanne van 1923 werden de provincies in kwestie aan Turkije toegekend, in overeenstemming met het beginsel van zelfbeschikking. 'Armenië' werd daarbij zelfs niet meer genoemd...

In hoofdstuk 3 (49-143) gaat de auteur in op de gevolgen van de Ottomaanse politiek van benadrukking van een internationale islamitische solidariteit (het zogenaamde 'Panislamisme') voor de Nederlandse koloniale politiek en de Nederlands-Ottomaanse betrekkingen. Deze politiek diende het dubbele doel van het interne tegengaan van etnische en regionale centrifugale krachten enerzijds en van de externe verzwakking van de westerse koloniale grootmachten anderzijds. Het voorliggende hoofdstuk, waarin onder meer aandacht wordt geschonken aan de Atjeh-Oorlog, de positie van de Arabieren in Nederlands-Indië, de Nederlands-Indische hadji's en geleerdengemeenschap in Mekka, het optreden van de Ottomaanse consuls in Batavia en anti-Nederlandse publikaties, is zeker de grondigste studie die tot nog toe aan dit onderwerp is gewijd. De auteur wijst er terecht op dat de historische betekenis van het verschijnsel van het Panislamisme, zoals het in Nederlands-Indië uitstraalde, vooral gelegen was in de ontwaking van zelfbewustzijn en zelfrespect bij de gekoloniseerde bevolking van Nederlands-Indië in de periode voorafgaande aan de opkomst van nationalistische bewegingen.

In het laatste essay (145-222) volgt tenslotte een exposé van het vlagvertoon door Nederlandse oorlogsschepen in Ottomaanse wateren. Het Nederlandse vlagvertoon wekt bij de lezer van Schmidts uitvoerige overzicht vooral op de lachspieren, niet alleen omdat de schepen vrijwel altijd te laat arriveerden, maar ook omdat zij doorgaans slechts derde- of vierderangs waren en in het geheel niet op hun taak berekend.

Beknoptheid is geen deugd waardoor de stijl van het voorliggende boek uitmunt. Evenmin wordt de stof binnen brede kaders gepresenteerd. De verdienste van de auteur is echter dat hij voor de studie van een grotendeels onontgonnen terrein een zo solide basis heeft gelegd dat zij die na hem komen daarop dankbaar zullen voortbouwen.

P. S. van Koningsveld